

DI SAIT VO LUSÉRN

APPUNTAMENTO DELLA MINORANZA CIMBRA DI LUSERNA

Pinocchio

geschribet 129.864.800 libadar. Vo alle dise puachan dar sèll mearar gikhennt un übarsetzt iz di Bibbia, geschribet vo Gottarhear. In zboate platz, un earst von schraibar nèt "onnipotent", izta a belesar libar bobar alle khennen: "Le avventure di Pinocchio. Storia di un burattino" von Carlo Collodi, geschribet in di djar zbisnen in 1881 un in 1883. Di stòrdja kontàrt bazta vürkhinnt inan hânttrütle, Pinocchio, vo balz khinnt auzgisnitzt von tischlar Mostrar Geppetto fin balz khinnt z'soia a veregez khinn. Geschribet asó magatz auzschaung lai azpe a stòrdja vor di khindar, eppaz zò kontàra au in khlumman balsa gian z'slava zoa zo lirnanen z'soia bravat un guat, ma 'z iz nèt lai asó. Untar dar schintl vonaran stòrdja vor khindarn vil laüt hâmda gilest eppaz boda redet gerâde dar seal von mânnen. Ettlane faffan, azpe dar kardinâl Giacomo

Biffi, sik in "Pinocchio" a stòrdja boda kontàrt bia di mânnen ("Pinocchio") vonkian vo Gottarhear ("Geppetto") un stian in di bèlt tûanante letze sachandar gihelft von taüvl ("Omino di Burro", "il Gatto e la Volpe"). Asó, zo maga kheim bodrûmm kan Vatar, mochtmen lazzan helvan von hailigen odar von englndar ("Fata Turchina"). Ândre, azpe di Fraimaurar, seng in di stòrdja geschribet vo Collodi eppaz ândarst: vor se biar balbar bortn soia azpe Pinocchio, hânttrütle. Zo maga kheimen richtige mânnen pittnar richtigen seal mochar abegem in lust von gèlt ("Mangiafuoco"), vorstian o nèt zo gloaba in sèllnen boda vorkhoavan dèstre beng z'soia luste ("il Gatto e la Volpe", "Lucignolo") ecc.. Azta ditza khinnt nèt vorstânt magatz vürkheimen z'soia vichar (eslndar, z'soia meara genâu) in platz vo mânnen. Daz schümme iz ke est makma lesan

**Istituto Cimbri
Kulturinstitut Lusérn**
Tel. 0464-78.96.45
info@kil.lusern.it
www.istitutocimbri.it

AVVISO

La presentazione del progetto **Archivio Digitale Online Cimbri (ADOC)** si terrà **lunedì 28 gennaio 2019**, a partire dalle ore 15.00, presso la sala conferenze della **Fondazione Caritro a Trento**. Per maggiori informazioni contattare il Kulturinstitut Lusérn al numero 0464 789645.

Rodolfo

A stòrdja vo göttar, planétn un stèrn

I giorni della settimana e i loro nomi

Menta, erta, mita, fintzta, vrait, sântzta, sunta: di nem von tang vo dar boch soia börtar bobar nützan alle tage, ma ber boazt vo bosa kheimen un bazza bölln munen? Zoa zo vorstiana ditza, mochtma machan un viazo hintarbart in di zait. Di tang vo dar boch bolâim soine nem in altn babilonésan - bar ren vo schiar 1800 djar vorda iz gebortet Djesù. Di babilonésan hâmd gètt in aniglan tage vo dar boch in nâm vonan planét. Anigladar planét - asó hâmsa gegloabert - iz gest a gott boda hatt geredjart hümbel un earde. Daz alt Ruam hatt âgenump von babilonésan di nem von tang vo dar boch übarsetzantese atz latòi. Azma schauget ünsar bort "menta" un daz belese bort "lunedì", khòdatma nia ke sa hâmd da gelâichege burtz, anvétze iz pròpio asó. "Lunedì" khint von latòi "Lunae die", boda bill munen "dar ta' von mâ". 'Z bort "menta" stâmmt abe von indogermanico "mê[d]", azpe biar "bândrar", un pitt disan bort, in di altn zaitn, hattma gemunt pròpio in mâ, boda "bândart" pa dar nacht vonaran sait att d'ândar von hümbel. Atz

belesch, an ândar tage boda hatt in nâm vonan planét iz "martedì", von latòi "Martis die" (dar ta vo Marte). In ünsarn bort "erta" o izta lugàrt dar nâm vonan gott, Ares, boda iz gest vor di altn grètschi daz sèll boda iz gest Marte vor di române: dar gott von kriage. In nâm "erta" venntmen nèt lai in ünsar gerêda, ma in quâse alln in dialèkt vo dar Baviara un von Tîròl: "irda", "erhtag", "erchtåg", "ia-dåg" un asó vür. "Mercoledì" khint vo "Mercuris die" (dar ta vo Merkurio, gott von marként, ma von diap o!). Azpe biar, però, disar tage hatt zo tûana ne pitt göttar ne pitt planétn. Dar mita, azpida khütt 'z bort, iz nîcht ândarst baz dar ta' atti mitt vo dar boch. Ma bia, bartetar khôn, atti mitt vo dar boch izta dar finzta! Bol, ma nèt azma heft â zo zela von sunta, boda berat, azpi da bill di traditzióng vo dar khirch, dar earst ta' vo dar boch. Vor da gelâichege resóng, "fintzta" khint von alt taütsch bort "fimf" (vünve) un iz dar vünfte ta' vo dar boch. Da gelâichege burtz "fimf" venntmase in "Fingastn", boda khint vüchtzekh tang dôpo Oastarn. Di belesan anvétze khôn "giovedì"

boda khint von latòi "Iovis die" (dar ta vo Zeus). Balda di altn taütschan hâmd gelirnt di nem latòi von tang vo dar boch un hâmse übarsetzt in soi zung, hâmsa umgetaust di nem von fremmegen göttarn pinn sèllnen von göttarn boden soia gest huamesch. Freya, zum baispil, in di mitolodjia vo dar nort Eurôpa, iz di götten von lánge un vo dar liabe. Si gelâicht dar götten Vènere, boda iz gest, vor di române, dar Abasstèrn. Vo dar Vènere izta aukhent daz belese bort "venerdì", vo dar Freya ünsar bort "vrait", atz taütsch Freitag. 'Z bort "sântzta", gelâich azpi 'z belese "sabato", khint von ebrâiko "shabbat", boda iz khent iargeprenk pittar kristliche relidjóng von hailege lânt. Atz latòi hattar gehoaht "Saturni dies" un ditza bort iz gestânt in inglèse "Saturday". Dar sunta, ma vorstèatz, iz dar ta' vo dar sunn, atz latòi "Solis die". Spetar di khirch hatt gebèkslt soia nâm in "dominica", von latòi "domine" (hear): dar ta' vo Gottarhear. Häüt boazpar ke di planétn, pittar earde, soia achte. Dar mâ un di sunn soia khummane planétn, ma ditza di altn babilonésan hâms

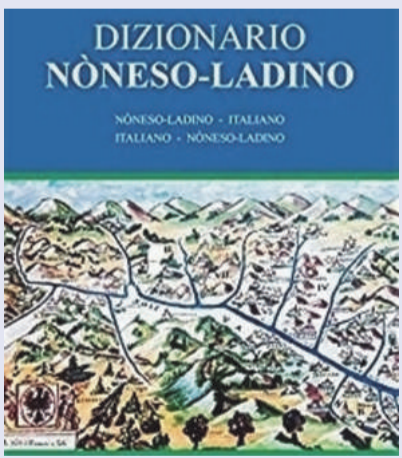

nèt gemak bizzan, un ândre planétn hâmsar nèt gekhennt, ombrómm sa hâmd gehatt khummane teleskòpi odar kanotsché. Gott sai dank, môchtma khôn, ombrómm vor mi, a boch vo sim tang iz lánge genümma!

Paolo Pergher

Dar naüge börtarpuach nòneso-ladino

Ke in di provintz vo Tria redetma nèt lai belesch un dialèkt trentino, halte, bizzansas alle: bar soinda biar lusérnar pittar ünsar zimbar zung; 'z soinda di Bèrsntòlar pitt soia bèrsntòlerisch un dena, in Fassatal, soinda di ladinar. Drai mindarhain darchennt nèt lai vodar ünsar provintz un Redjóng, ma von Beleschlânt o. Zboa mindarhain boda abestâmmen von taütschan un ummana boda hatt da gelâich burtz von belese. Finn vor biane djar, ren, in Beleschlânt, an ândra zung, hatz geböllt munen ren a zung boda hatt biane bèrt, un vor ditza vil "khlummane zungen", soia gânt vorlòrt in mearare lentar. A migele atti böta di laüt hâmd vorstânt ke ren mearare zungen billz munen soia mearar raich, hâmd offe mearare beng; asó häutzotage vil lentar soia nâ zo untarstütza allz daz sèll boda hatt zo tûana pitt soinar kultúr un stòrdja. Alle boazpar ke in di provintz vo Tria, in Val di Non, khinta geredet a dialèkt bobar alle khennen azpe nòneso. Est iz sa a baila zait boda mearare laüt von sèll tal un feròine gemen zo tûana zoa azta soi gerêda kheim darchennt alz zungmindarhain. Zo tûana ditza, zo riva zo darchenna an dialèkt alz zung, dar bege iz lánge un ummaz von bichtegarstn sachandar iz leng panândar alle di börtar un machan an börtarpuach. Ditza iz bazta hatt getânt in dise lestn zaitn di feròin nòneso-ladina Rezia. Ditza puach iz o bichte ombrómm, azpe 'z khinnt vür atz mearare saitn, ditza aln gerêda geat laise laise vorlòrt; di djungen

renz hërta mindar un di eltarn nütanz hërta mindar pinn djungen. Sa 'z djar 1964 dar Enrico Quaresima hatt gehatt gemacht a börtarpuach ma est pitt ditza, berdaz hatt gemacht, bill rivan kann djungen ombrómm di djungen von tal soia starch gepuntet pitt soinar earde un kultúr un berat schade azta ditza alt gerêda gianat vorlòrt. In börtarpuach soinda khennt drinengele ettlane börtar boda biane mear no nützan un boda beratn khennt vorgèzzt. A gerêda, azpe 'z khütta dar studjós von zungen David Wilkinson, boda stâmmt abe von latino un boda sa hâmd genützt di laüt boda hâmd gelebet nâ in fluss Noce, 'z djar '46 dopo Kristo. Ditza venntmaz o in di Tavola clesiana boda gitt zuar in Anauni da romische cidadinanza.

E.v.K.

Un classico della letteratura mondiale è stato tradotto in cimbro

Dar Pinocchio est redet azpe biar

Atz Lusérn, zo traga geschénkh di nacht von Boinichtn, balde pinn gest khlumma i, izta nèt khent dar sèll alt mânn pinn lánge baiz part, ma daz Khlumma Hailege Khinn. Biar hâms nia gesek, niamat hettatz gemak seng, asó hattze khòtt di nona, ma bar soia seng sichar ke 'z berat khent, un biar hâms gepitet, stille stille, inn in pett. Alóra habar njânka gekhoaft 'z èlbarle, ma 'z izta gânt moi tatta, in ta' vodar vidjildja, zo hakhaz au afte Etzan. Dar hatt gepitet az kheim tunkhl un hatten någenump an sakh von patâtn zo lezag drinn. Biar hâms augerichtet daz abas dôpo tschoi un untar 'z èlbarle, benn a tânddle un benn a vaüchtle, habar gemacht in presèpio. Daz sèll djar habar nèt gehatt in rakh ombrómm 'z izta gest kartza vil snea zo maganen gian zo nemma, un alóra habar gelekk danidar di bata. Dena

saibar lai gânt bahémme 'z schlava zoa azta dar Gesù Bambino hatt gemak kheimen in haus. In sèll abas vor Boinichtn, i bart hâmd gehatt vünf djar, pinne sa gest in pett, balde hân gehòart hokn moin pruardar: 'z vaür, 'z vaür. I hân pensàrt ke furse izta gest gerift eppaz pellar 'z Kristkhinn un ke er hatt gesek di aurèola boda laüchtet. I, zoa nèt zo ristschàra 'z sega daz Hailege Khinn un z'stiana ena geschénkh, pimme lai gezoget untar in dekan un hân gespèrt di oang. Auz zalt in salòtto iz gest allz an aditatzzióng, un i alóra pimme gezoget no mearar inn untar un hân persin gesüacht zo halta in atn. Asó pinne hiinslaft. In tage von Boinichtn hattme darbèkht di nona. Si hattme nèt parirt sovl luste ma i hânda nèt gemacht kaso. I pinn lai auzgesprunk von pett

un pinn geloft in salòtto 'z sega bida eppaz iz gest vor mi. Bèmm, i pinn darstânt, dar presèpio iz gest lai gântz sbartz, di bata izta nemear gest un aftna kart von djornâl soinda gest di öbla pittn schinkh zorgânt, boda hâmd gebakkt un soia lai umgevalt pittnar plasar: dar presèpio iz gest arvorprennt. I hân âgeschaugert moi nona un hân khòtt: "Èkko, gestarn pittn khindar habar pensàrt ke di geschenkh makze nèt prengen 'z Kristkhinn ma ke furse pistoz du bodase sèmm lekk. Vor ditza daz Hailige Khinn hatt vorprennt in presèpio pittar aurèola, zoa azpar seng ke 'z iz pasàrt. I pinn nia gest asó kontént azpe di sèlln Boinichtn un hân nemear gelest an libar asó gearn azpe in sèll bodamar hatt gehatt gelazt 'z Kristkhinn da sèll böta: di stòrdja von Pinocchio. I khüdaz nèt bazze hân pensàrt in dise tang, da huam, balde hân gelest in libar von Püable pitt holtz, übarsetzt azpe biar von Andrea Nicolussi Golo. Lesan in Pinocchio geschribet in moi muatarzung, hattzme gemacht bidar höarn a khlumma khinn un, bida ânka vil laüt bodada soia gest alóra, soinda nemear, hânne gehòart alle nâmp. I much khôn ke da soia nèt alle vürgânt, epparümmez izta boll no. Moi pruardar hatt gelest in libar pitt miar un, dôpo squâse vüchtzekh djar, hattamar khòtt: „Gedenkhtodar balde hân vorprennt in presèpio pittn splittarla? Doi libarle izzese salvàrt per miràkolo“.

(n.g.)

